

Song Festivals were one of the most important phenomena in Lithuania's cultural history, becoming a part of our national identity over the course of many years. The first song festival to have been held in 1924 in Kaunas (Song Day) was a significant event. Its initiator and the pioneer of this event in inter-war Lithuania was the musician Juozas Žilevičius. From 1950, song and folk dance festivals were organised every five years, and from 1990 they have been

held every four years. The design collection of the LNMA, which started being assembled in 2016, contains many stage costume designs for the song festivals and other concert events of the 1970s–1980s. They include the concert costumes and designs created by Ona Birutė and Vytautas Jonas Vincevičius, and Marija (Marijona) Rinkevičiūtė-Žilevičienė that were gifted by the artists' descendants.

>
Vytautas Jonas Vincevičius
Dviejų ilgų koncertinių
suknelių projektas. 1968
Popierius, gvašas, pieštukas;
42 x 61 cm
LNDM, TDD-68

XX a. 8–9 deš.

Lietuvos dainų švenčių sceninio kostiumo

konceptija ir stilistika

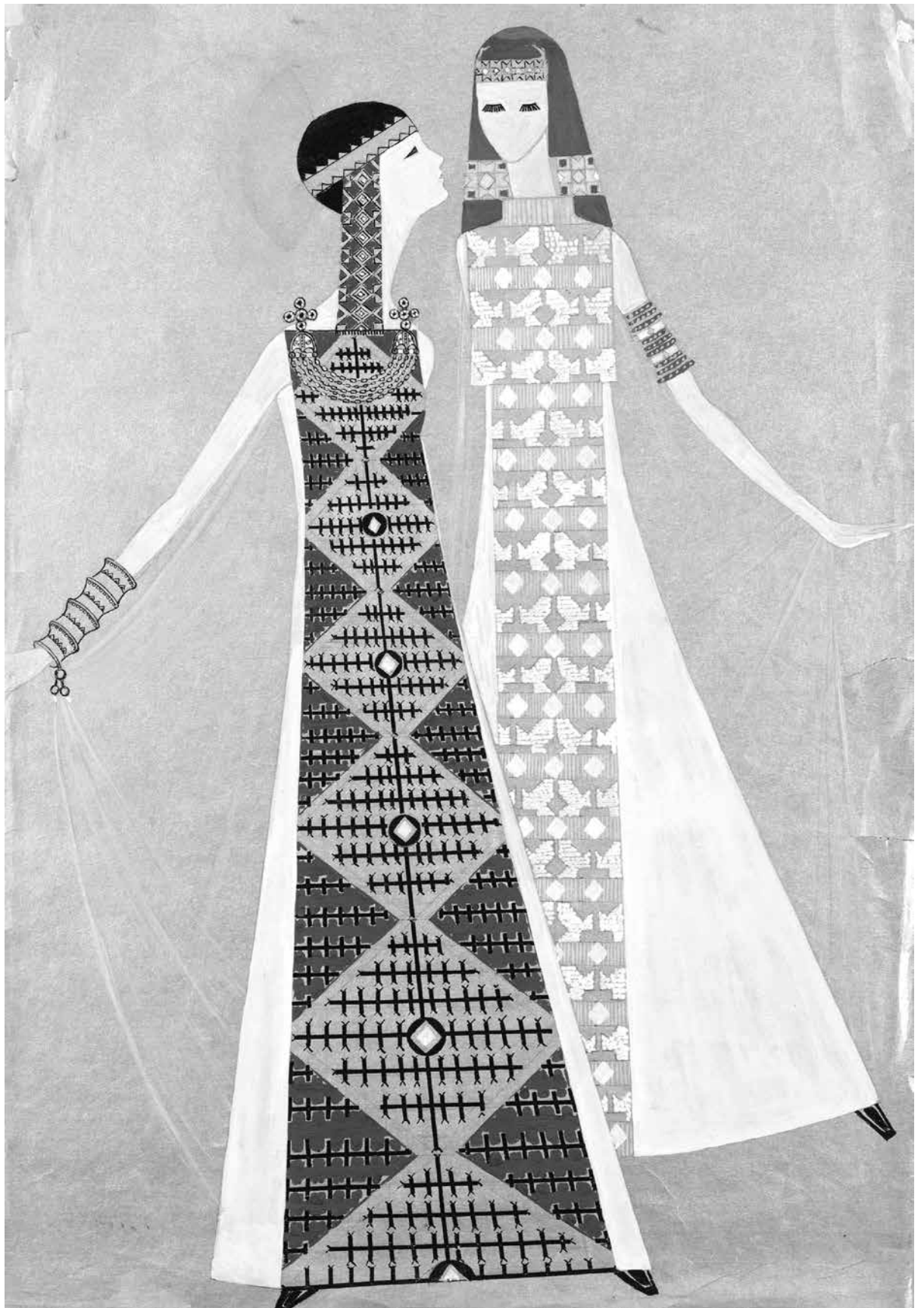
Giedrė Uzieliienė

Dainų ir šokių šventės bei jų tradicijos Lietuvoje gyvos beveik šimtą metų. Pasak kultūros žurnalistės Dalios Rastenienės, „Nacionalinė dainų ir šokių šventės tradicija – tai šimtą metų besitęsiantis procesas, išaugęs iki reikšmingiausio, didžiausio Lietuvos kultūros reiškinio, kuris ugdo visuomenės kūrybines galias, telkia ją meninei veiklai ir periodiškai buria į didžiulius šventinius renginius įvairių sričių mėgėjų meno kolektyvus, profesinės kultūros atstovus ir kelia didžiulį visuomenės rezonansą.“¹ Tai vienas svarbiausių reiškinų kultūros istorijoje, per ilgus metus tapęs valstybės identiteto dalimi. Geografinė situacija, istorinis laikas, tradicijos, pasaulėžiūra, kultūra ir mokslo pažanga – pagrindiniai aspektai, kuriuos reikėtų paminėti

nagrinėjant šį kultūrinį reiškinį. Nuo jų priklausomo renginio turinys ir forma, o jie tarpusavyje stipriai susiję. Vieta, laikas, turinys ir forma yra apibrėžimai, apibūdinantys pagrindinę koncepciją – idėjinį renginio sprendimą. Dainų šventė – masinis koncertinis renginys, kur programos turinys ir reginys, arba vizualinis sceninis sprendimas, vienodai svarbūs. Prieš pradėdant nagrinėti konkretaus laikotarpio dainų švenčių ypatumus, reikėtų trumpai apžvelgti jų istoriją ir išnagrinėti prielaidas, kurios paskatino sceninių įvaidžių koncepcijas.

1924 m. Kaune įvykusi pirmoji dainų šventė (Dainų diena) buvo reikšmingas įvykis. Jos iniciatorius ir šio įvykio tarpukario Lietuvoje pradininkas, kaip liudija istoriniai šaltiniai, buvo

¹
Rastenienė D., „Dainų švenčių tradicija ir simbolizmas“, *Muzikos barai*, 2007, Nr. 5–6, p. 352–353.

muzikas Juozas Žilevičius. Tada buvo sukurta šventės emblema, simbolizuojanti šešerius nepriklausomybės metus. Tai skleidė žinią apie naują reiškinį Lietuvos kultūroje. Ką mums sako pirmieji dalyvių skaičiai? Dainų dienoje dalyvavo 77 chorai, iš viso apie 3 tūkst. dainininkų. Po ketverių metų, 1928 m., įvyko antroji dainų šventė. Ji vėl surengta Kaune ir buvo skirta Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečiui. Dalyvavo net 6 tūkst. dainininkų. Pirmą kartą šventėje pasirodė 250 moksleivių. Jie atliko masinius gimnastikos pratimus. Tokie programos intarpai atkeliavo iki mūsų dienų. Trečioji Lietuvos dainų šventė, skirta Vytauto Didžiojo garbei, įvyko gana greitai – 1930 m. birželį. Joje taip pat dalyvavo 6 tūkst. dainininkų. Per visas tris dainų šventes daugiausia dainuotos harmonizuotos liaudies dainos, lėmusius gana tradicinį šventės įvaizdį, antroje vietoje – autori- nė kūryba, kuriai reikėjo atitinkamo dainininkų ir vadovų pasirengimo. Tai buvo pirmieji bandymai surengti koncertinį kultūrinį renginį, kuris turėtų gilią tautines tradicijas ir būtų vizualiai patrauklus, įspūdingas.

Vos atsiradusios dainų šventės tapo Lietuvos identiteto akcentu ir simboliu. Taigi, ypač svarbu buvo sukurti tinkamą šventės turinį ir sceninį įvaizdį. 1937 m. birželį Kaune organizacijos „Jaunoji Lietuva“ surengtoje šventėje iš įvairių Lietuvos vietovių atrinkti šokėjai pagal bendrą aikštės brėžinį (kompoziciją) atliko ketletą tautinių šokių. Tokia buvo pradžia. 1939 m. Lietuvos švietimo ministerijos Kultūros reikalų departamentas nusprendė, kad dainų ir šokių šventės turi būti įteisintos kaip organizuoti valstybinio pobūdžio renginiai. Parengtas dainų švenčių įstatymo projektas, kuriame nurodytas švenčių periodiškumas ir apimtis: rajoninės dainų šventes numatyta rengti kasmet, visuotines – kas penkerius metus. Tad artimiausia šventė turėjo vykti 1943 m., bet šiems sprendimams sutrukdė sovietų okupacija ir Antrasis pasaulinis karas.

Dainų švenčių tradicija vėl atgimė tik 1946 m. Nuo 1950 m. dainų ir šokių šventės buvo organizuojamos kas penkerius metus. Išaugo dalyvių skaičius – net iki 30–35 tūkstančių. 1950 m. dainų šventę papildė šokių diena. Tai buvo savarankiškas didžiulis renginys, kurio metu legendiniame „Žalgirio“ stadione buvo atliekamos masinės šokių kompozicijos. Nuo tų pačių 1950-ųjų Vilniuje tomis dienomis,

kai vyksta dainų šventė, atidaromos ir pačios didžiausios visos šalies liaudies dailininkų bei amatininkų kūrybą aprėpiančios liaudies meno parodos. Nuo 1924 m. dainų švenčių proga leidžiami bukletai ar knygos, kur pateikiama visa faktografija, pristatomi vyriausieji dirigentai, vadovai, dailininkai.

1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, dainų šventės rengiamos kas ketverius metus, liepos pradžioje. Į jas suvažiuoja ir išseivijos dalyviai, todėl šventės įgauna Pasaulio lietuvių dainų šventės statusą ir vardą. Ilgainiui nusistovėjo šventės struktūra: tai Folkloro diena, Ansamblių vakaras, Šokių diena ir viską vainikuojanti Dainų diena. Šventės įvaizdis priklauso nuo režisieriaus, dailininko, dirigentų išradingumo ir kūrybingumo. Taip kuriamas emocinis ir meninis vizualiai patrauklus reginys. Dainų ir šokių šventiniai renginiai Vilniuje vyksta šešias dienas.

Labai svarbi šventės sceninio įvaizdžio dalis – scenografija ir dalyvių kostiumai. Ne visada tai buvo tobulai vieningas sprendimas. Specialiai sukurtais tautiniais kostiumais 1900 m. pirmosios apsilvilo choristės vienoje iš pirmųjų, dar ne visą šalį, o tik nedidelį regioną subūrusioje, dainų šventėje. Jos buvo Vydūno vadovaujamos Tilžės lietuvių giedotojų draugijos choristės. Tautiniais kostiumais vilkėjo ir pirmosios nacionalinės Dainų dienos choristės 1924-aisiais. Organizatoriai tautinių kostiumų pageidavo, bet nereikalavo. XX a. 4 dešimtme- tyje, kai pradėjo gana sparčiai populiarėti tautiniai šokiai ir šokių šventės, pirmą kartą iškilo būtinybė sukurti ne tik moteriškus, bet ir vyriškus tautinius kostiumus. Tai buvo naujovė, nes iki tol jie beveik nenešioti. Taip šokių šventės tapo svarbiausiu veiksniu, formuojančiu vyriško tautinio sceninio kostiumo įvaizdį. Po Antrojo pasaulinio karo okupacijos sąlygomis išlikusių dainų švenčių reikšmė tautinio kostiumo raidai ypač padidėjo. Tautinius kostiumus nacionalinių dainų švenčių programoms pradėjo projektuoti dailininkai, o bendrą vizualinę koncepciją – scenografai. Drabužių stilių imta stilizuoti ir interpretuoti pagal naujas muzikos, dainų, šokio ir madų tendencijas.

Autentiško tautinio ir sceninio (koncertinio) kostiumo santykis – viena svarbiausių 8–9 dešimtmečių ir net šiandieninių kostiumų kūrėjų problemų, kelianti daugybę diskusijų. Iki XIX a. vidurio tautinis kostiumas buvo kaimo žmonių

Marija Rinkevičiūtė-
Žilevičienė
Dzūkės sceninio
kostiumo projektas
XX a. 9 deš.
Kartonas, pieštukas,
guašas; 44 x 80 cm
LNDM, TDD-178

Marija Rinkevičiūtė-
Žilevičienė
Dzūko sceninio kostiumo
projektas. 1987
Kartonas, pieštukas,
guašas;
44 x 80 cm
LNDM, TDD-182

drabužis ir tik amžiaus pabaigoje tapo tautišku-
mo simboliu. Tarpukariu tautiniai drabužiai buvo
kiekvieno lietuvio pasididžiavimas – būdas sau-
goti lietuviybę. Tuo laikotarpiu apranga nebuvo
kuriamą specialiai dainų šventėms, kiekvienas
dalyvis turėjo pats ja pasirūpinti. 1924 m. Kaune
dalyvių apranga nebuvo vienoda. Tuo laiko-
tarpiumi iškeltas tikslas sukurti išskirtinį proginį
lietuvišką tautinio sceninio kostiumo variantą.
Vienas pirmųjų, susidomėjęs šia idėja, buvo
dailininkas Antanas Tamošaitis. Daug dalykų
priklauso nuo susiformavusios nuostatos ir
požiūrio į konkretaus laikotarpio koncertinio

kostiumo kūrimo tikslus bei uždavinius. Sce-
ninio kostiumo kūrėjai nuolat diskutavo apie
autentiškumą ir sceninio įvaizdžio santykį.
Nuspręsta kurti naują spalvingą ir dekoraty-
vų etniniais motyvais grįstą kostiumą. Vienas
pagrindinių 8–9 dešimtmečių sceninio įvaizdžio
tikslų – efektingo ir spalvingo reginio sukūri-
mas, pasitelkiant scenografiją ir kostiumus.
Taip buvo surinkta sceninio vaizdo dėlionė,
kurią efektingiausia buvo stebėti iš viršaus,
tarsi iš paukščio skrydžio. Toks sprendimas
atspindi to meto tendenciją – masinių renginių
bendras stilistinis sprendimas sukonzentruotas

Vytautas Jonas Vincevičius,
Ona Birutė Vincevičienė
Merginos koncertinės
suknelės projektas
XX a. 9 deš.
Popierius pieštukas,
guašas; 20 × 29 cm
LNDM, TDD-63

į vizualinį efektą, o ne į smulkias autentiškas tradicines detales. Anot Gabijos Mackevičiūtės, „šiandien išskiriami autentiški etnografiniai, tautiniai drabužiai, archeologinė, istorinė apranga, etnizuoti drabužiai, kolekcijos su liaudiško stiliaus elementais“². 8–9 dešimtmečių sceninė apranga ir atspindi pastarąją citatoje minimą tendenciją, t. y., buvo kuriamos kolekcijos su liaudiško stiliaus elementais bei stilizuotomis dekoratyviomis detalėmis.

Gausėjant renginių, buvo labai svarbu sukurti specialią masinei koncertinei veiklai skirtą erdvę ir vietą. 1960 m. pagal estų architektų projektą pastatyta estrada Dainų dienos renginiui daugumai patraukliame Vilniaus Vingio parke, o 1970 m. rekonstruota Kalnų parko aikštė. Tais pačiais metais į Dainų šventės struktūrą kaip savarankiškas renginys įtrauktas naujų

liaudies dainų ir šokių ansamblių pasirodymas, pavadintas Ansamblių vakaru. Pagrindiniais tokių švenčių renginiais tapo: Folkloro diena, Liaudies meno paroda, Ansamblių vakaras, Šokių dienos koncertas, Dainų diena.

Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus dizaino rinkinys pradėtas formuoti 2016 m. pradžioje. Išskirti pagrindiniai tikslai ir uždaviniai. Pagrindiniu tikslu tapo kaupti įvairių sričių objektų projektavimo medžiagą, maketus, modelius, gaminių prototipus. Vienas iš uždavinių – kaupti drabužių dizaino srities eksponatus bei sceninio kostiumo pavyzdžius. Pirmuosius rinkinius generoriškai padovanojo autoriai ar jų giminaičiai. Rinkinyje gausu dailininkų sceninių kostiumų projektų, skirtų 8–9 dešimtmečių dainų šventėms ir kitiems koncertiniams renginiams.

To laikotarpio masiniams renginiams, tokiems kaip dainų šventės, būdingas masiškumas, ryškus scenografinis sprendimas, aiškus dalyvių išsidėstymo piešinys ir ryškių, grynų spalvų stilizuoti dekoratyvūs kostiumai. Didžiausią dėmesį reikėtų skirti sceninių kostiumų projektams – eskizams – ir galutiniams sprendimams, nes tai pagrindinė jungtis tarp kūrėjo vizijos ir norimo įvaizdžio rezultato. Tai kostiumai, sukurti scenai ir turintys visas jai reikalingas savybes. Forma, stilius, ornamentika, medžiagos ir spalvos tiksliai pritaikytos konkrečiam pasirodymui ar kūrinui.

Dailininkai Ona Birutė ir Vytautas Jonas Vincevičiai sukūrė koncertinius kostiumus 1969, 1977, 1987 m. respublikinėms moksleivių dainų ir šokių šventėms bei 1975, 1980, 1985, 1990 m. respublikinėms dainų šventėms. Tai apranga, skirta pramoginių šokių, orkestrų, pučiamųjų, chorų bei liaudies ir žanrinių pastatymų kolektyvams, darželinukams bei jų auklėtojoms. Dailininkų-modeliuotojų kūrybinis palikimas į muziejų atkeliavo 2016 m. pradžioje. Jį Taikomosios dailės ir dizaino muziejui dovanojo O. B. Vincevičienės dukra Rima Karpavičienė (Girnytė) – rūbų dizainerė ir ilgametė M. K. Čiurlionio menų gimnazijos Dailės skyriaus pedagogė. Tai didelės apimties kūrybinis ir dokumentinis palikimas, kurį sudaro dailininkų kurti drabužiai, aksesuarai, kūrybiniai projektai ir drabužių modelių nuotraukos.

Kostiumų projektuose pastebimas ryškus išgrynintas spalvinis sprendimas ir deko-ro elementų stilizuotas piešinys. Drabužiai tampa išraiškingais scenografiniais akcentais.

2
Gabija Mackevičiūtė –
Lietuvos švietimo istorijos
muziejaus rinkinių apskaitos
vedėja.

Atsisakoma atkurti tautinio kostiumo autentiškumą, ieškoma stilistinio sprendimo atspindžių, detalių ir nuotaikos, kurie atitiktų pasirinktą visos šventės ar atskiros kūrinio turinį. Visi projektai atlikti ranka. Jiems būdinga dekoratyvi grafika ir plakatinis spalvinis sprendimas. Modelių piešiniam naudoti pieštukas, gvašas, tušas – populiaros priemonės, kurias savo darbams rinkosi tiek profesionalūs menininkai, tiek studentai. Dabartiniame kompiuterinės grafikos pasaulyje šie darbai įgyja individualią ir unikalią reikšmę – tampa atskirais grafikos darbais. Dalis projektų patvirtinti to meto meno tarybos ir įgyvendinti. Kostiumams buvo siūloma naudoti lietuviškus audinius – vietinių kombinatų produkciją. Tai turėjo didelę reikšmę lietuviškos audinių produkcijos populiarumui ir viešinimui.

Kita grupė darbų – eskizai ir idėjiniai pasiūlymai. Tai laisvesni, kai kurie neišbaigti įvairaus formato darbeliai, kai kurie su papildomomis pastabomis apie medžiagas, spalvas bei modelių skaičius. Dailininkų sukurti koncertiniai drabužiai turi ryškius 8–9 dešimtmečiams būdingus mados bruožus: geometrizuotas siluetas, ilgis, daug trumpų modelių, medžiagos dažnai su sintetika, ryškių spalvų. Rūbai puošiami masyviomis stilizuotomis detalėmis su liaudiškais motyvais bei aksesuarais – skarelėmis, kaspinais.

Dizaino rinkiniui gausėjant, 2019 m. vasarą Rimantė Žilevičiūtė-Balsienė padovanojo savo mamos dailininkės Marijos (Marijonos) Rinkevičiūtės-Žilevičienės sceninius kostiumus ir jų projektus. M. Rinkevičiūtė-Žilevičienė projektavo drabužius 1964, 1980, 1990 m. respublikinių dainų švenčių dalyviams, o 8 dešimtmečio

pradžioje įsitraukė į tautinių drabužių saviveikliniams liaudies muzikos ir šokių kolektyvams kūrybą. Kaip ir kitų sričių, koncertiniai drabužiai pakluso konkreto laikotarpio madai. 7 dešimtmetyje prasidėjusi kostiumo stilizacijos mada neaplenkė ir sceninių drabužių. Juos imta modernizuoti, supaprastinti, didelis dėmesys skirtas patogumui, o tai darė įtaką autentikos suvokimui. Visai kiti kriterijai atsirado 8 dešimtmetyje: autentiškumas, skirstymas pagal regionus, atlikimo kruopštumas. Daugiausia menininkė kūrė kostiumus liaudies dainų ir šokių ansamblio „Lietuva“ koncertinei programai „Per tėviškėlę“ (1974). Jos sukurtais drabužiais „Lietuvos“ ansambličiai pasipuošdavo ir vėliau, nepriklausomybės laikais. Dailininkė suprojektavo tautinius kostiumus net trims Kauno politechnikos instituto dainų ir šokių ansamblio „Nemunas“ programoms (1975, 1977, 1980), taip pat Lietuvos pedagoginio instituto dainų ir šokių ansamblui „Šviesa“, Švenčionių dainų ir šokių ansamblui „Aukštaitija“, Trakų kaimo kapelai „Galvė“ ir kitiems. Scenos specifikai pritaikyta apranga nemaža dalimi lėmė Lietuvos liaudies dainų ir šokių ansamblių populiarumą bei sėkmę. Dailininkė gebėjo atskleisti scenoje pasirodančių atlikėjų išskirtinumą, suteikti jų išvaizdai romantiškumo, lengvumo.

Dauguma projektų ir drabužių yra paliesti laiko, beveik visus reikia restauruoti. Šie darbai jau pradėti. Taigi, rinkinio eksponatai dar ilgai džiugins ne tik paprastą žiūrovą, bet ir specialistus, bus jaunųjų dizainerių įkvėpimo šaltinis. Tikėtina, kad rinkinyje atsiras ir daugiau autorių, kūrusių šiam reikšmingam kultūriniam reiškiniui – dainų šventėms ar kitiems panašaus pobūdžio renginiams.